

RAFAEL TASIS EN ELS DEBATS NOVEL·LÍSTICS
DEL SEU TEMPS

ANTONI ISARCH BORJA

Universitat Autònoma de Barcelona

La seva crítica és una manifestació del seu caràcter: generosa, franca, lleial, sense compliments i sense massa complicacions. No dóna lliçons als autors ni els diu què han de fer per ser nous i europeus. Examina en cada llibre els propòsits de l'autor, compulsa els resultats que n'obté i ho explica als lectors en forma simple i clara.

Domènec Guansé, *Abans d'ara*, 1966

Rafael Tasis és un dels homes de lletres que, entre 1929 i 1939, desplega una activitat professional considerable des de diversos fronts de la institució literària, guiat per la necessitat d'actuar en pro de la construcció del país, des d'una òptica catalanista i amb l'objectiu insubornable de la normalització cultural. L'escriptor barceloní sobresurt en el camp de la crítica i el periodisme, i ben aviat es pot veure que orienta aquesta activitat cap a tres eixos principals, entre els quals hi ha constants creuaments que en dificulten una classificació nítida —cosa que, tanmateix, constitueix més aviat un símptoma de l'articulació unitària de la seva proposta teòrica: primer, la reflexió diguem-ne sociològica tocant a l'àmbit de la literatura; segon, la crítica llibresca pròpiament dita, i tercer, els articles d'orientació política.

D'aquests tres eixos ens interessen especialment els dos primers. Rafael Tasis accedeix al món de les lletres en un moment en què les mancances del sistema literari a Catalunya es concreten en qüestions com la dinàmica editorial, les possibilitats de professionalització de l'escriptor o la funció de la crítica. Un moment, a més, capitalitzat per la centralitat que ocupa el gènere prosístic per excel·lència, en ple desenvolupament des de la represa de 1925. Tot plegat fa que els debats específicament estètics, de models i de gèneres es barregin sovint amb les reflexions sociològiques que hi tenen relació.

L'objectiu principal d'aquestes pàgines, necessàriament panoràmiques, és mostrar que Rafael Tasis es dreça com un dels agents més actius en els debats novellístics dels anys trenta. S'erigeix, de fet, en una veu ineludible per a entendre el sentit que prenen molts d'aquests debats. La intervenció de l'autor en la dinàmica literària de l'època s'orienta cap a la consolidació de tots els factors intrínsecs d'un sistema literariocultural que es vulgui normalitzat, i que al mateix temps doni resposta a les necessitats de consum d'una societat industrial com més va més diversificada. La seva crítica experimenta, a més, una maduració progressiva fins a 1938: Tasis evoluciona des de l'exposició d'idees generals i les consideracions referides a literats estrangers, fins a la valoració dels novel·listes catalans i la formalització en volum del seu pensament estètic l'any 1935 amb *Una visió de conjunt de la novel·la catalana*. Després de 1939, reprendrà la tasca divulgadora i creativa adaptant-se a les circumstàncies i limitacions que la situació imposa, i si bé s'hi detecten certs elements renovadors, la seva extensíssima activitat fins a 1966 és deutora, en bona part, de les idees a l'entorn del fet literari forjades al llarg de l'etapa de preguerra.

1. CAP A LA NORMALITZACIÓ DEL MERCAT LITERARI

Rafael Tasis irromp en el món periodístic i lletrat el març de 1929 des de *La Publicitat*, després d'un període de formació i de fogueig al llarg dels anys vint en l'àmbit de les revistes de joventut i les col·leccions populars (DANÉS 2004a: 51-128; 2004b). La conformació de l'ideari estètic de l'autor coincideix, doncs, amb l'etapa 1928-1929, quan a Catalunya es produeix un replantejament global de les línies de força que han caracteritzat el món de les lletres d'ençà de 1925. En el tombant de dècada, coincidint amb la fi de la dictadura primoriverista i el procés polític que menarà a la proclamació de la República, es frena l'eufòria dels anys anteriors i sorgeixen, o es reprenen, una sèrie de debats que posen de manifest que el problema del llibre encara no està resolt: ens referim a qüestions com el paper de les editorials en la normalització del mercat llibresc, la funció de la crítica com a agent regu-

lador de la producció narrativa, els models creatius més vàlids per a consolidar una massa lectora en català o la importància de les traduccions en la formalització d'aquests models (VALLVERDÚ 1977; BALAGUER 1996a).

Homes de lletres com Rafael Tasis, però també Manuel Brunet, Domènec Guansé, Just Cabot o Armand Obiols, des de posicions diferents, evidencien la persistència, al llarg de 1930 i fins ben entrada la nova etapa republicana, de les mateixes insuficiències i problemes que assetjaven el món literari de la segona meitat dels anys vint. A més, les possibilitats de desplegar una obra de cultura fomentada des de les institucions en aquesta nova etapa que s'enceta l'abril de 1931 es veuen minvades de seguida. El clima generalitzat de relativa eufòria social no s'acaba de correspondre amb la situació real perquè la preponderància de la política en detriment de l'activisme cultural, en una situació gairebé inversa a la que s'havia produït durant els anys del Directori militar, bloqueja les actuacions efectives en aquest àmbit. Hi ha una perfecta consciència que amb la caiguda del règim dictatorial no s'ha tancat cap etapa de la vida literària. Més aviat al contrari: el creixement de la massa lectora, de la publicació de llibres i de la infraestructura editorial, assoliments tots que han anat materialitzant-se lentament i no pas sense dificultats, no poden quedar-se a mig fer. No es pot perdre la capacitat d'iniciativa que ha caracteritzat el món intel·lectual autòcton en els darrers anys, tal com alerta Tasis mateix el març de 1930 des de les pàgines de *Mirador* en assenyalar que, a diferència de Madrid, «el nostre ambient esdevé resclosit, poruc, tímid i mancat d'iniciatives».¹ Dos mesos més tard, a *La Publicitat*, remarca el caràcter substitutori que la premsa ha jugat en els darrers set anys: «¿No veieu que, en el període de la Dictadura, els periòdics no podien dir res, que eren una extensió, una propaganda constant del llibre? S'hi discutien temes literaris, es comentaven els èxits editorials, es polemitzava a base dels autors...». Tot plegat, no exempt d'un cert to de recança: «en aquesta puja dels diaris i en la política», afirma, es tro-

1. Rafael Tasis i MARCA, «Panorames culturals. Un desnivell simptomàtic», *Mirador*, núm. 58 (6-III-1930), p. 4.

ba el motiu principal que ha provocat «la baixa en la venda dels llibres».²

Un dels problemes endèmics del sistema literari és, doncs, la manca d'un públic lector que sigui capaç de sostenir el mercat editorial. La qüestió, a més, es debat en un ambient condicionat per la consegüent crisi del llibre, present de forma reiterada en la premsa coetània. Domènec Guansé, per exemple, escriu el mes de maig de 1930 unes paraules ben il·lustratives:

Cal, doncs, que ens captem un públic per tots els mitjans legítims, però sense massa aprensions i sense massa porugueses, com es fa a tot arreu. Cal que pensin editors, autors i crítics, que el nostre públic és perfectament major d'edat i que té les mateixes exigències i les mateixes febleses que a tots els països del món civilitzat. Cal captivar-lo, encisar-lo, apassionant-lo, fent-lo pensar i sentir i sense oblidar mai de divertir-lo o de plaure-li: coses ací massa sovint menyspreades. (GUANSÉ 1930)

Els mots del tarragoní apunten directament a la conquesta d'un públic, assumida des de diversos fronts i que posi en circulació uns productes adreçats a amplis sectors del lectorat autòcton. En la mateixa línia, Carles Soldevila reclama, al final del mateix any, una massa lectora que vagi més enllà dels esnobs i dels especialistes, per reblar que «la tasca urgent durant la nova era que sembla que comença és l'engrossiment del públic» (SOLDEVILA 1930).

Des de *La Publicitat*, Tasis també participa en el debat: assenyala, d'entrada, que «la crisi, no hi ha dubte, existeix, i els motius són tan constants, que gairebé fan creure transitòria la voga i la venda que fa un quant temps assoliren les edicions catalanes en el nostre poble», i proposa com a solució que es creï un «organisme protector del llibre català».³ Tanmateix, convé defugir el dramatisme i oferir solucions viables com passa en altres països: la crisi del llibre que hi ha a Catalunya és present —dimensionada segons l'abast de la cultura— en

2. Rafael Tasis i Marca, «Política i literatura (Diàleg de circumstàncies)», *La Publicitat* (31-V-1930), p. 5.

3. Rafael Tasis, «La batalla del llibre», *La Publicitat* (25-VII-1930), p. 6.

llocs com França, segons que exposa l'abril de 1931 fent-se ressò d'unes paraules de l'editor Bernard Grasset.⁴ I si a França no és possible un estat de consagració pura a l'escriure (i d'aquí que aposti per la professionalització des de l'exercici d'altres activitats, com el periodisme o la traducció), no pot ser-ho a Catalunya «mentre segueixi l'estat anèmic i intermitent de la producció literària i de l'edició comercial o *amateur*».⁵

I és que les limitacions del mercat autòcton es fan paleses constantment, tal com testimonia un altre article que Tasis escriu el setembre de 1932 per elogiar les Edicions Proa amb motiu de la cinquantesena de títols publicats. Considera que les condicions adverses de tota mena acreixen la meritòria tasca de Proa, «amb una llista de títols d'una importància desigual, però que així i tot representa una de les aportacions més positives a la literatura catalana». No té cap dubte a considerar de major importància les traduccions fetes que les obres catalanes, tenint en compte «la misèria de la nostra novel·lística». El text deixa entreveure les limitacions reals del mercat pel fet de celebrar una fita tan minsa, però també per haver deixat perdre algunes col·leccions estimables a causa de la «crisi de compradors». La manca d'interès del públic envers el llibre en català torna a aparèixer, i de fet esdevé un motiu recurrent en els articles tasiens, sovint lligada a altres aspectes: «El dia que el gran públic es fes càrrec de la veritable vida del mercat editorial barceloní, que constitueix la part més important del català, comprendria la part de sacrifici i de constància que hi ha d'haver en la vocació de l'editor».⁶

El mercat editorial, però, no és l'únic factor dinamitzador de la vida literariocultural. Els premis constitueixen un altre estímulo considerable per a la creació. Tasis defensarà obertament la importància del premi Crexells en contra d'algunes veus que en qüestionen l'eficàcia: aquest guardó, assenyala al final de 1933, ha fet augmentar les xifres

4. Rafael Tasis i MARCA, «El segon ofici dels literats», *Mirador*, núm. 113 (2-IV-1931), p. 4.

5. *Ibidem*.

6. Rafael Tasis i MARCA, «La Biblioteca A Tot Vent. Cinquanta títols», *Mirador*, núm. 191 (29-IX-1932), p. 6.

de venda d'algunes obres guanyadores fins als cinc o sis mil exemplars, i tot plegat ha estimulat l'afany creatiu dels escriptors: «També és oportú fer remarcar que si en quinze dies han vist la llum algunes novel·les catalanes, això és degut també a la proximitat de la concessió del premi, i que si aquesta institució perdura i assoleix el resultat d'estimular els novel·listes amb dots i vocació autèntica a escriure cada any un llibre, el seu objectiu principal serà plenament aconseguit».⁷ El 1935, però, el to de Tasis resulta més agre. En l'article «Els premis literaris», ofereix un panorama global certament descoratjador. D'entrada, carrega contra la indiferència del públic en assenyalar que «fora de la gent directament interessada en el premi, el públic contempla amb una glacial indiferència aquesta mica de febre literària, i acull amb un total desmenjament el fall».⁸ I hi afegeix: «El desmenjament del públic és evident. La literatura no arriba a apassionar-lo. Els llibres que amb un heroisme de vegades malaguanyat llancen els nostres autors es perden entre l'oblit absolut i no troben ressò sinó entre uns nuclis reduïdíssims de lectors fidels». Malgrat tot, confia en els premis per guanyar lectors en català i guiar-ne els gustos sense sotmetre-s'hi servilment ni desafiar-los obertament; i per tot plegat conclou que «l'encert en el funcionament del mecanisme dels premis literaris és molt important per a la regularització de la nostra vida cultural».⁹

La intervenció de Tasis en aquests debats sobre la funció de la literatura gira entorn del principi essencial, manifestat el 1933, que «l'esforç dolorós i fecund de popularitzar la nostra literatura, de donar-li un contacte cordial amb el poble, és encara per fer».¹⁰ I és que una de les assignatures pendents per establir la massa lectora és la catalanització com a via per socialitzar i difondre productes fets en la llengua del país que puguin atraure el públic:

7. Rafael Tasis, «Problemes del llibre català. Novel·listes, editors i mecenes», *La Publicitat* (16-XI-1933), p. 2.

8. Rafael Tasis i Marca, «Parers. Els premis literaris», *La Publicitat* (21-II-1935), p. 4.

9. *Ibidem*.

10. Rafael Tasis i Marca, «Classificacions arbitràries. La lluita de les generacions», *Mirador*, núm. 232 (13-VII-1933), p. 6.

El panorama editorial català esdevé cada cop més miserable. Surten pocs llibres; se'n venen encara menys. De tota la pila d'obres noves que van ésser llançades a la voracitat del públic el Dia del Llibre, que poques tenen encara un ressò i una permanència! Si escatim les veritables causes d'aquesta migradesa de producció, trobarem al capdavant que radiquen en la manca de catalanització cultural del nostre poble. Cal avarer els catalans a llegir diaris, revistes i llibres escrits en català. I això, naturalment, és un problema d'escola i de temps.¹¹

És aquest buit, al capdavant, lligat a les insuficiències que hem anat mostrant fins ara, el que explica que Tasis vegi en el conreu de diverses modalitats prosístiques, com per exemple les biografies novel·lades, un camí efectiu de captació d'un públic, en la mesura que situa el lligam art-vida en el centre de la creació i eixampla i diversifica els interessos d'aquest públic, segons anirà exposant en diversos articles a *Mirador*.¹² Però entre tots els gèneres en prosa, és la novel·la el que es dreça com el mitjà més eficaç per a esmenar l'endèmic problema de la migradesa lectora. Hom percep, en efecte, una ferma convicció per part de l'autor que la vida literària del país ha de pivotar al voltant de la novel·la, l'única capaç de generar unes dinàmiques culturals favorables a la reactivació i sosteniment del mercat editorial i a l'atracció del públic, atès que, bo i considerant la gran quantitat de gent que no llegeix mai, «la novel·la és l'única cosa que pot desvetllar el seu gust per la lectura», segons que escriurà a *La Publicitat* el novembre de 1933.¹³

11. Rafael Tasis i MARCA, «*El català i el castellà comparats* de C. A. Jordana», *La Publicitat* (10-VI-1933), p. 4.

12. Vegeu especialment Rafael Tasis, «Biografia i crítica. Un llibre d'Stefan Zweig», *Mirador*, núm. 270 (5-IV-1934), p. 6; «Modes del cinema. Les biografies novel·lades», *Mirador*, núm. 300 (10-XI-1934), p. 4; «Modes. Interpretació de la biografia», *Mirador*, núm. 319 (28-III-1935), p. 6.

13. Rafael Tasis, «La misèria del llibre català. Ens calen moltes novel·les catalanes», *La Publicitat* (2-XI-1933), p. 2.

2. LA NOVEL·LA, EIX DE LA VIDA LITERÀRIA

Tasis va erigint-se, per convicció pròpia i preferències personals, en un crític especialitzat gairebé exclusivament en aquest gènere, alhora que en un dels seus defensors més entusiastes. En aquest mateix article suara citat —que cal inscriure sens dubte en el marc de la polèmica entorn del gènere amb el rerefons polític de les eleccions de la tardor de 1933 (BALAGUER 1996b: 22-26)—, fa tota una declaració d'intencions que defineix perfectament l'objectiu de la seva aportació crítica:

Necessitem novel·les, moltes novel·les, novel·les bones i novel·les mediocres, novel·les policiaques i novel·les sentimentals, novel·les de dis-tracció i novel·les de categoria. [...] Cal guanyar per a les lletres catalanes aquesta massa enorme de lectors, distrets i allunyats del llibre, sense el contacte de la qual és impossible la vida de les edicions catalanes. I això només ho podem obtenir amb novel·les, i amb novel·les per a tots els gustos.¹⁴

L'autor, doncs, aposta de forma decidida per la novel·la com a pal de paller del mercat editorial català. Equipara «novel·les bones i novel·les mediocres», homogeneïtza les distincions entre gèneres i subgèneres tradicionals, i al capdavall, apunta cap a una visió globalitzadora del gènere que pugui satisfer àmplies capes de lectors (DANÉS 2005: 64-65).

Els articles dedicats a la narrativa són resseguibles des de 1930, i es concentren en els dos mitjans escrits que acol·liren la major part de la producció crítica tasiana: *La Publicitat* i *Mirador*. El setmanari dirigit per Amadeu Hurtado esdevindrà una de les seves tribunes d'expressió més importants per a difondre sobretot la producció d'autors estrangers, amb nombrosos articles des de la secció «Els llibres» i «L'actualitat literària». Pel que fa a *La Publicitat*, en què col·labora des de 1930 amb una presència creixent, hi destaca la secció «Novel·listes catalans», iniciada el gener de 1934 amb un article

14. *Ibidem*.

dedicat a Carles Soldevila, i finalitzada a les darreries de setembre de 1934 amb una nota sobre Víctor Català. La sèrie d'articles neix, en part, com a concreció de les propostes teòriques generals d'estímul per al conreu novel·lístic que ell mateix ha difós des de la premsa diària. El conjunt serà aplegat posteriorment, amb poques variacions, a *Una visió de conjunt de la novella catalana*, obra de la qual parlarem més endavant.

En totes dues publicacions, Tasis escriu recensions teòriques que proven de generar un ambient favorable a la creació des de l'exercici de la crítica, la qual ha de convertir-se en canal difusor de les idees novel·lístiques més que no pas en jutge: «Que tots els intel·lectuals catalans oblidin una mica, en profit del nostre llibre, la severitat crítica i que ajudin amb llur propaganda a crear un públic que llegeixi molt en català. Ell mateix, després, es farà la selecció, i les seves exigències faran que siguin creats tots els gèneres literaris que manquin». ¹⁵ Així, la crítica tasiana palesa una voluntat de popularització del gènere, tendeix a explicar de manera entenedora les línies generals característiques d'una obra (d'aquí que, per exemple, dediqui sovint un espai considerable a exposar l'argument de les obres ressenyades) i a remarcar-ne preferentment els aspectes que criden l'atenció del públic (DANÉS 2004a: 220-248).

Una de les aportacions més representatives, la trobem en un article assagístic de setembre de 1934, aparegut a *Mirador*. Rafael Tasis havia clos dos dies enrere la sèrie esmentada sobre la producció novel·lística catalana a *La Publicitat*, i «Falles d'una literatura» n'és una mena de balanç general. Afirmar que, en llegir la producció d'aquest gènere dels darrers anys,

la primera constatació que podeu fer sigui la de la noció erradíssima que té la gent del que ha d'ésser una novella. Fiats en la facilitat de digestió del gènere i en l'amplitud de les seves fronteres, tota mena d'ingredients estranys hi són abocats: poesia paisatgista, records personals, teories polítiques de l'autor. Tot això hi cabria, és indubtable, però el

15. Rafael Tasis, «Problemes del llibre català. Novel·listes, editors i mecenes», art. cit.

mal és que hi són com a peça principal i no com a accessori o com a elements determinants per l'argument. [...]

Hom té a Catalunya un concepte molt curiós del que cerca el públic en una novel·la, perquè no crec que ningú, a consciència, menyspreï el favor popular. Els novel·listes catalans, pocs com són, es fixen, amb una lloable i desorbitada ambició, en els casos excepcionals. Prenrien joiosament per model un James Joyce, que amb *Ulysses* ha batut tots els rècords d'esverar la gent i que amb el laboriós *work in progress* que ara està escrivint i publicant en fragments supera tota impenetrabilitat i la incoherència del famós monòleg interior de l'*Ulysses*. En canvi menysprearan l'aplec innumerable dels novel·listes corrents, deixaran de banda la lliçó admirable d'un Aldous Huxley i no s'aturaran a estudiar la tècnica perfecta dels autors de novel·les policíacques alguns dels quals, com S. S. Van Dine, Agatha Christie i Dashiell Hammett, produeixen models de lògica, de construcció i de misteri. [...]

La novel·la a pal sec, sense etiquetes ni tendències, la novel·la que distreu i intriga, ha estat negligida fins ara a Catalunya. Hom s'enamora de caràcters boirosos o exaltats, d'éssers anormals sense grandesa i d'anècdotes ínfimes que no poden mai apassionar el públic no massa cultivat del qual disposem. Mentre ell cerca en la novel·la l'aventura, el misteri o el sentiment, nosaltres li servim la nostra elucubració psicològica o la nostra innovació, que pressentim genial i no passa d'avorrida. No és pas estrany que el públic hagi desertat del llibre català.¹⁶

La voluntat de diagnosi del text il·lustra el sentit didàctic de l'autor. El repàs força complet de la producció novel·lística catalana que ha dut a terme al llarg dels mesos precedents, combinat amb la recepció d'una bona colla de noms estrangers des de *Mirador*, li dona una visió prou ajustada del moment, i per això pot passar de les demandes generalitzades de tota mena de novel·les, com les que feia el 1933, a una proposta molt més específica. Una proposta que vol fomentar el conreu de la novel·la «a pal sec» i assumir com a models d'inspiració «novel·listes corrents» com Huxley o els autors policíacs, en detriment del model que representa James Joyce. L'article, però, encara va més enllà i planteja, una vegada més, la necessitat de consolidar una

16. Rafael TASIS I MARCA, «Variacions sobre la novel·la. Falles d'una literatura», *Mirador*, núm. 295 (27-IX-1934), p. 6.

base àmplia de públic lector que enrobusteixi el mercat editorial sense renunciar a l'exigència literària, i amb aquest fi exhorta els escriptors catalans per tal que conreïn un tipus de producte apte per a tothom. Conclou rebllant que

manca el tou indispensable de novel·les mediocres, dolentes o bones, que distreguin, intriguin o facin plorar. Sense elles, és absurd d'esperar crear un públic vast i suficient, i és encara més absurd de creure en la possibilitat de l'adveniment d'un Dostoievski, d'un Balzac —i les novel·les d'aquests també distreuen i apassionen—, o d'un Thomas Mann o un James Joyce catalans.

Necessitem fulletonistes, autors de novel·les policíaques, creadors d'ídols sentimentals de porteres i obrers. Però, això sí, necessitem que els novel·listes ho facin bé, que tinguin un domini absolut de llur tècnica, si volem crear un públic que llegeixi en català, i si volem conservar-lo.¹⁷

Per bé que Rafael Tasis combina força equilibradament l'atenció a l'actualitat narrativa tant estrangera com catalana, és possible establir una certa progressió: si als primers anys trenta se centra bàsicament en els autors forans, a partir de 1933 —i, molt especialment, de gener de 1934, amb l'inici de la sèrie d'articles ja comentada— l'objecte d'atenció preferent es desplaça cap als autors catalans. No es tracta d'un tall perfectament definit, atesa la dependència de l'actualitat bibliogràfica que caracteritza la crítica tasiàna, però l'emmirationament en els literats estrangers és un dels elements que l'interessa mostrar com una de les vies de producció autòctona, i per això, en una bona colla de comentaris i ressenyes, s'esforçarà per establir punts de contacte entre uns i altres. Els escriptors anglesos, francesos o alemanys acreditats, a més, l'esperit cosmopolita que han de caracteritzar les lletres catalanes en la mesura que, a parer de Tasis, representen el paradigma de modernitat que busca en el gènere novel·lístic. Així, per exemple, en ressenyar *Teresa o la vida amorosa d'una dona*, de Carme Montoriol, fa esment de la normalitat de l'obra pervinguda de l'ambientació ciutadana, i s'afanya a remarcar que l'autora té una cultura literària

17. *Ibidem*.

«basada principalment en les lletres angleses», en bona part gràcies a les seves traduccions de Shakespeare i Maurice Baring.¹⁸

Rafael Tasis s'erigeix en un dels crítics del seu temps més atent a les traduccions i novetats vingudes de fora. Convençut que cal traduir com més millor, n'estimula la pràctica constantment des de les tribunes d'expressió habituals. A partir del comentari d'una obra o d'un autor estrangers, vehicula reflexions perfectament pertinents pel que fa a la literatura catalana. Defensa inequívocament que un dels elements més productius que poden aportar les traduccions és la naturalització i consolidació de determinats models narratius adreçats al gran públic, els quals, com és ben sabut, popularitza per mitjà de la difusió periodística, però també de la traducció, que ell mateix duu a terme amb sengles versions de Wilde, Kennedy i Huxley (COL·L·VINENT 2007: 101).

D'antuvi, Tasis sembla interessar-se per les lletres germàniques, de les quals fa un elogi l'octubre de 1929 des de *La Publicitat*, a propòsit del cèlebre biògraf Emil Ludwig i molt probablement condicionat per les traduccions que han arribat a Catalunya de noms consagrats: «Ara comença a estar de moda —la comencem a conèixer, serà millor de dir— la literatura moderna alemanya, i els èxits recents de Remarque, Frank Thiess, Glasser, Zweig, Ludwig, ens han fet adonar que, enllà del Rhin, hi ha una raça que no ha perdut la facultat de pensar i d'expressar-se bellament, que sempre ha estat una de les seves característiques».¹⁹ Tanmateix, ben aviat queda clar quin és el seu referent europeu en qüestions de novel·la: els autors anglesos imposen una preponderància absoluta. Des de les primeres crítiques literàries que publica en premsa, el crític demostra ésser-ne un bon coneixedor. Al seu parer, els narradors anglosaxons són capdavanters de la seva època, molt per damunt dels alemanys, ben valorats però propensos a acolorir de tons foscos llurs creacions, i dels francesos, en franca de-

18. Rafael TAVIS I MARCA, «Carme Montoriol, *Teresa, o la vida amorosa d'una dona* (Catalònia)», *Mirador*, núm. 210 (9-II-1933), p. 6. Val a dir que la filiació anglosaxona de Montoriol per mitjà de Shakespeare i Baring ja havia estat remarcada mesos abans per GUANSÉ 1932.

19. Rafael TAVIS, «Un perill que s'esvaeix», *La Publicitat* (18-X-1929), p. 1.

cadència llevat d'algunes excepcions com Maurois o Duhamel. Segons ell, s'hi conjunquen en equilibri una sèrie d'elements que integren perfectament el gust per l'experimentació propi de la modernitat, el respecte per la tradició novel·lística i l'afany d'arribar a un públic ampli.

La ressenya dedicada a *Mrs. Dalloway*, de Virginia Woolf, apareguda a *Mirador* el desembre de 1930, aborda algun d'aquests aspectes, que després anirà reprenent, com per exemple la idea que les experimentacions no han de ser per força negatives; els innovadors recursos de l'obra de Woolf són un risc i alhora una oportunitat per al gènere per tal de reinventar-se:

Virginia Woolf és una de les *pioneers* de la moderna literatura anglo-saxona. Amb el difunt Lawrence, Garnett, Huxley i Walpole, representa potser l'ardiment més gran de la tècnica, l'esperit de renovació dels motllos de la novel·la, tota aquesta sèrie de nous horitzons que són per a la novel·lística la incorporació de la psicoanàlisi, de les experiències gairebé monstruoses de Proust i de Joyce, mestres moderns, de les modificacions essencials de la vida moderna, dels tanteigs sobrerrealistes o dadaïstes, de tota aquesta pila de factors que amenacen arraconar aquest gènere literari, i que, no obstant, poden determinar-ne la reacció victoriosa.²⁰

En aquest mateix text, Tasis alerta que l'obra de Virginia Woolf és un «experiment arriscat» però tanmateix molt considerable; així, Woolf, com també escriptors com Margaret Kennedy o Katherine Mansfield, són ben presents en els seus comentaris crítics i hi ocupen llocs rellevants, al costat d'altres noms que reivindica com H. G. Wells, Aldous Huxley o John Galsworthy.²¹ Una de les declaracions

20. Rafael Tasis i Marca, «Virginia Woolf, *Mrs. Dalloway* (Edicions Proa)», *Mirador*, núm. 99 (25-XII-1930), p. 4. Per a la valoració coetània de l'autora britànica a Catalunya, contextualitzada en un marc general de recepció de la literatura anglosaxona, vegeu IRIBARREN 2014.

21. Vegeu, entre d'altres: «Un hoste poc sorollós. Wells, el creador d'utopies», *Mirador*, núm. 175 (9-VI-1932), p. 6; «Katherine Mansfield», *Mirador*, núm. 218 (13-IV-1933), p. 6; «L'actualitat literària. Galsworthy en castellà», *Mirador*, núm. 326 (16-V-1935), p. 6; «Aldous Huxley», *Revista de Catalunya*, núm. 83 (febrer 1938), p.

més explícites d'aquesta preferència es concreta el desembre de 1933 amb un article intítulat significativament «Cal llegir els autors anglesos».²² Tasis ho reclama amb el propòsit de difondre el corpus narratiu d'una tradició tan o més sòlida que la francesa. Assumeix que «de Daudet i Zola ençà», a Catalunya hom ha estat enlluernat «amb les moralitats de Bordeaux o Bourget, el mundanisme habilíssim de Prévost i Hermant o el cosmopolitisme brillant de Pierre Benoit i Paul Morand», però els temps han canviat i per això la literatura francesa, que «travessa, avui dia, una depressió bastant accentuada»,²³ pot ésser substituïda per aquest «saludable exercici» de llegir els anglesos. A més, destaca l'obra divulgadora de Josep Carner, de C. A. Jordana, de Carles Capdevila i de Pau Romeva en l'àmbit de les traduccions, com l'activitat de Proa per donar a conèixer molts d'aquests autors i, en virtut d'això, certifica la presència de la tradició anglesa al país des de dates ben reculades, en un context general d'atracció per aquesta literatura en el tombant dels anys vint als trenta. I conclou amb una recomanació molt concreta: *La nimfa constant*, que ell mateix havia traduït el 1931 per a Proa, precisament «perquè Margaret Kennedy és una novel·lista que no fa mai transcendentalisme ni modernitat, sinó novella divertida i original».²⁴

De fet, la novel·la de Margaret Kennedy forneix un bon exemple de les preferències de Tasis per propostes narratives que es distancien del psicologisme a ultrança, precisament en un moment en què a Catalunya comença a perdre centralitat. A la ressenya que li dedica a *Mirador*, fa interessants consideracions sobre el psicologisme, i en

181-211. Per a una mostra de la tirada anglosaxona de Tasis en la postguerra, vegeu Rafael TASIS, «Un doble homenatge», *Pont Blau*, núm. 68 (juny 1958), p. 196-198. L'autor escriu a propòsit de les creacions recents de Blai Bonet i Joan Fuster, i ho fa traçant un paralelisme amb Aldous Huxley i D. H. Lawrence, «aquells que, per mi almenys, més caracteritzen l'època d'entre les dues guerres, allò que ara en diríem els feliços anys vint».

22. Rafael TASIS, «Influències i contactes. Cal llegir els autors anglesos», *La Publicitat* (27-XII-1933), p. 2.

23. Rafael TASIS I MARCA, «Mauriac i Maurois», *Mirador*, núm. 178 (30-VI-1932), p. 6.

24. *Ibidem*.

constata un cert declivi: «La novel·la psicològica, suprema troballa de finals del segle XIX, comença a extingir-se i és reemplaçada per la novel·la de vida interior, de la qual Proust i Joyce donaren la pauta, seguida —ai las!— amb diversa fortuna». Cal tenir en compte que Tasis ha tendit a associar aquesta modalitat narrativa amb un tipus de productes excessivament introspectius que a més, en el context autòcton, han arrossegat una càrrega extra de prejudicis tocant a la moralitat. Per això, en la classificació genèrica que ofereix tot seguit, en caracteritza una de molt concreta, la «novel·la-novel·la», que no s'allunya de les preferències majoritàries del gran públic i que *La nimfa constant* representa perfectament, atès que «us captiva i distreu sense segones intencions tendencioses i complicacions espirituals, que no negligeix l'acció, però tampoc oblida els pensaments i que fuig per un igual de l'embaïfament de les novel·les roses i de l'hermetisme de les modernes *machines* literàries».²⁵

Certs literats francesos també són objecte d'atenció per part de Tasis en la mesura que li permeten aquesta comparació amb els catalans. Valorant la trajectòria de Georges Duhamel en el camp novel·lístic, per exemple, assenyalava que els personatges creats per l'autor de *Confession de minuit* sintetitzen «tota la nostra època inquieta i epicúria, indiferent i apassionada, plena de por de la vida i fastiguejada de tot, nodridora d'ideals sublimats al costat de les especulacions crematístiques», i, en les nostres latituds, no hi ha res que s'hi pugui comparar llevat dels protagonistes d'*El cercle màgic*, de Joan Puig i Ferrer, que el crític veu com a «éssers típics de la nostra època, de la nostra inquietud i de tota la nostra societat».²⁶

Com havíem apuntat anteriorment, la recepció de certs escriptors permet a Tasis introduir-se en alguns debats específics del món novel·lístic: la famosa polèmica sobre les relacions entre l'art i la moral, que havia estat introduïda a Catalunya a través d'alguns novel·listes europeus i que va tenir un impacte considerable a mitjan anys vint, ressona encara en algunes ressenyes tasiànes (CAMPILLO 1977). En referir-se

25. Rafael Tasis i Marca, «Margaret Kennedy, *La nimfa constant*», *Mirador*, núm. 126 (2-VII-1931), p. 6.

26. Rafael Tasis, «Herois del nostre temps», *La Publicitat* (20-XII-1929), p. 5.

elogiosament a *Teresa dels Ubervilles*, la cèlebre creació de Thomas Hardy que C. A. Jordana havia traduït al català, Tasis assenyala que l'autèntica literatura immoral és la literatura blanca perquè falseja la realitat i acostava les lectores a «les deliquescències de la pseudoliteratura verda»; en canvi, l'obra de Hardy suposa un bany de realisme i fa veure «la vida tal com és». A més, remarca dos factors directament relacionats amb els seus propòsits generals: apunta el probable èxit de la novel·la entre un sector de públic molt concret com és el femení i en destaca l'estil i la qualitat literàries, que la fan una novel·la absolutament recomanable.²⁷ Un altre exemple: el model narratiu d'André Gide (un dels autors capdavanters de la modernitat als anys vint), si bé és un risc pel caràcter immoral de la seva obra, forneix idees als escriptors catalans que en saben extreure la influència positiva; així, amb motiu de la traducció de Miquel Llor de *Les caves del Vaticà*, Tasis afirma de «Tríptic» (conjunt de tres narracions incloses a *L'endemà de dolor*) que és «la mostra més afinada del bon costat de la influència conscient o espontània de Gide a Catalunya». I afegeix:

Gide, o el perillós contacte. Quina pot ésser la reacció de la nostra literatura al costat d'aquest empelt d'immoralisme que rep amb Gide? Possiblement cap influència, una assimilació vulgar i sense cap conseqüència. Però, i si la seva posició crea deixebles? Qui hi haurà que, sense ésser Gide, pugui mantenir una posició gideana, seguir unes doctrines gideanes en els llibres, enfront de la vida? Temptació perillosa i eixorca. Una literatura immoral podria ésser el màxim dissolvent de la nostra intel·lectualitat en germen; podria també ésser el llevat de noves collites, la reacció que donés vida a les més nobles audàcies i ofegué les deixalles del cofoisme i el vuitcentisme.²⁸

Per contra, els escrúpols morals que limiten l'acció creativa d'un novel·lista sí que reben la condemna del crític. Així, si lloa de manera plenament sincera *La parada*, també es plany pel fet que les reserves ideològiques de Joaquim Ruyra l'hagin fet desistir d'encarar una gran

27. Rafael Tasis i Marca, «Teresa, l'exemplar», *La Publicitat* (20-VII-1929), p. 5.

28. Rafael Tasis, «André Gide, o el perillós contacte», *Mirador*, núm. 87 (25-IX-1930), p. 4.

creació novel·lística.²⁹ Es tracta d'una qüestió que reprèn el juny de 1932 a «Mauriac i Maurois», un article que d'entrada reflexiona sobre les possibilitats d'una novel·la catòlica que defugui els dogmes moralistes, però que en realitat serveix al col·laborador de *Mirador* per a explicar que alguns dels temes presents en l'obra narrativa de Mauriac fan pensar als lectors catalans «el que podria ésser una novel·lística en la qual els sentiments religiosos no s'interposessin en una contínua negativa entrebancadora a l'obra del novel·lista, sinó que l'ajudessin a crear, amb tota la força dels conflictes humans, obres d'art durador i sincer».³⁰ Tot allò que esmussa les possibilitats d'extensió de la novel·la catalana és, doncs, clarament bandejat.

Tal com s'ha pogut constatar, per mitjà de les ressenyes sobre obres concretes, Rafael Tasis va forjant una proposta teòrica cada cop més definida. Les seves preferències es mouen en uns paràmetres convencionals, que ell mateix formula així: «tot i admetre l'enorme elasticitat del gènere, que permet totes les filigranes, em resisteixo a reconèixer com a novel·la tota obra que no posseeixi un argument precís i uns personatges ben caracteritzats».³¹ Història i caràcters, doncs, com a pilars bàsics de qualsevol novel·la, ben relligats i per damunt d'altres factors com l'estil. Admetent el caràcter proteic del gènere, mostra reserves envers

29. Rafael Tasis i MARCA, «Joaquim Ruyra, *La parada*», *Mirador*, núm. 136 (10-IX-1931), p. 6.

30. Rafael Tasis i MARCA, «Mauriac i Maurois», *Mirador*, núm. 178 (30-VI-1932), p. 6.

31. Rafael Tasis i MARCA, «Una novel·la ambiciosa. *Zodiàc*, per Alfons Maseres», *La Publicitat* (6-II-1935), p. 4. Compareu aquestes afirmacions amb unes altres d'anteriors a propòsit d'*Anna Karenina*, que deixen ben clar que Tasis relativitza, quan convé, el caràcter ortodox que de vegades traspua el seu pensament novel·lístic: «Podeu tenir les idees que vulgueu sobre el que ha d'ésser la novel·la i sobre la posició que ha d'adoptar el novel·lista, però quan us trobeu davant d'un d'aquests escassos miracles de la literatura universal que són les novel·les que us creen tot un món vivent i real, en el qual no es veu per res l'artifici del creador i només admireu la humanitat absoluta dels personatges, la justesa de l'ambient i la naturalitat de les converses, heu de renunciar a cap partit pres i us cal deixar de banda tota recepta sobre estil novel·lesc o sobre composició de la trama». «Una novel·la única. *Anna Karenina*, de Tolstoi, en català», *La Publicitat* (9-V-1934), p. 2. Vegeu també, en un sentit similar, «Una gran novel·la de Thomas Mann. *La muntanya màgica*», *Mirador*, núm. 298 (25-X-1934), p. 6.

tota realització que no contempli els elements esmentats. La valoració sobre Josep Navarro i Costabella a *Mirador* l'estiu de 1933 resulta, des d'aquesta perspectiva, ben aclaridora: «Navarro Costabella sembla temptar en el seu estil narratori aquella mena de realisme poetitzat que fa un dels encisos de la moderna literatura alemanya —Wassermann, Zweig—, però que és molt difícil d'assolir sense un domini absolut dels recursos psicològics que fan d'una novel·la, àdhuc mancada d'argument, una unitat compacta i bategant». ³² Són les mateixes raons per les quals rebutja l'obra de Francesc Trabal. Tot i trobar-hi encerts i elements dignes de consideració, bona part de les ressenyes dedicades al sabadellenc traspuen el rebuig per la transgressió de les convencions tradicionals del gènere segons les entén el crític. Ja en *L'home que es va perdre*, Trabal «s'apartava totalment del concepte antic i modern de la novel·la i es distingia per un abús gratuït de l'arbitrarietat», i juntament amb *Hi ha homes que ploren perquè el sol es pon*, fan qüestionar a Tasis que es tracti realment de novel·les en el sentit tradicional del terme, tenint en compte, entre altres factors, «la manca gairebé absoluta de justificació psicològica dels personatges». ³³

Partint d'aquestes mateixes concepcions, també valorarà la imaginació i la fantasia, no ja perquè el seu admirat Wells en sigui un mestre, sinó perquè «la fantasia és una de les dots principals que necessita un creador de ficció literària, i no és excessiu recordar que amb qualitats com les que he anomenat, posades al servei d'un gran talent i d'un estil de mestre, Balzac construï *La comèdia humana*, i que, en un pla inferior, Dumas pare bastí un rengle respectable de novel·les que encara —i per molts anys— fan les delícies d'un públic vastíssim». ³⁴

En aquesta mateixa línia, considera que l'estil, un altre dels elements importants en la seva conceptualització novel·lística, ha de facilitar el propòsit últim d'un narrador de construir una història capaç de con-

32. Rafael Tasis i Marca, «J. Navarro Costabella, *El bé i el mal* (Edicions Proa)», *Mirador*, núm. 235 (3-VIII-1933), p. 6.

33. Rafael Tasis i Marca, «Trabal: *Hi ha homes que ploren perquè el sol es pon*», *Mirador*, núm. 247 (26-X-1933) p. 6.

34. Rafael Tasis i Marca, «J. M. Francès: *La guerra dels sants* (Col·lecció Lluinta)», *Mirador*, núm. 185 (18-VIII-1932), p. 6.

nectar amb el gran públic. Així, el mes de juny de 1934, enmig de la sèrie «Novel·listes catalans», insereix un «Intermezzo sobre l'estil» en què afirma que «l'escriptor que no posseeixi un estil adequat per a descriure escenes i personatges i per a fer arribar als seus lectors l'esperit de la seva obra, mai no serà un novel·lista, per moltes novel·les que escrigui». Per contra, no dubta a assenyalar-ne els riscos d'un abús retòric, amb una clara intenció preventiva: «La bellesa d'estil perillosa per als novel·listes, segons el meu parer, serà només allò que els Jocs Florals en diuen "prosa artística", aquell producte artificios i decoratiu que sacrifica al goig d'un paràgraf sonor i ple d'imatges la veritat psicològica d'un personatge o la vibració dramàtica d'una escena».³⁵

3. LA NOVEL·LA CIUTADANA

Totes aquestes línies que hem traçat per explicar la trajectòria de Rafael Tasis entre 1929 i 1935 cristallitzen amb *Una visió de conjunt de la novel·la catalana*, assaig pioner en l'aproximació panoràmica a la producció narrativa de les dècades precedents. El llibre era confegit majoritàriament per textos apareguts a *La Publicitat* al llarg de 1934, als quals s'afegien altres apareguts a *Mirador* un any abans: en aquest procediment, seguia el fil d'altres crítics coetanis com Marià Manent, Maurici Serrahima o Ramon Esquerra, que entre 1934 i 1936 van aplegar en llibre articles apareguts anteriorment en premsa per tal de brindar una panoràmica articulada d'algun aspecte literari. L'obra constitueix el punt d'arribada de tota la tasca crítica exercida fins aleshores per Tasis, en la mesura que hi presenta una teoria sobre la novel·la aplicada als autors catalans coetanis.

35. Rafael Tasis i MARCA, «Novel·listes catalans. "Intermezzo" sobre l'estil», *La Publicitat* (19-VI-1934), p. 2. No cal dir que manifestacions com aquesta proliferen en altres articles: Vegeu, com a exemple, «Salvador Espriu, *Miratge a Cíterea* (L.E.D.A)», *Mirador*, núm. 333 (4-VII-1935), p. 6. El rebuig explícit de *Miratge a Cíterea* contrasta amb valoracions anteriors d'Espriu, com és el cas d'*Aspectes*, que si bé era un recull contístic «una mica menyspreador de la psicologia», mereixia un judici clarament favorable per part de Tasis («Novel·listes catalans. Salvador Espriu - Alexandre Plana», *La Publicitat* (4-IX-1934), p. 2).

Les idees que articulen el llibre sorgeixen de la tensió entre l'acostament particular a cada escriptor i la concepció unitària que es desprèn de la segona part, «Barcelona i la novel·la». De fet, totes les consideracions d'ordre general es concreten en una proposta basada en la clara preferència pel tractament de temes urbans i l'ambientació ciutadana, que pren forma a partir de determinades concepcions del realisme vuitcentista. Tasis, que a l'hora de relatar la tradició autòctona es mou en la dialèctica entre novel·la rural i novel·la ciutadana, opta decididament per la segona.³⁶ La reivindicació de la vigència del model ollerí, per exemple, encaixa perfectament amb el tipus de ficcions que ell mateix reclama en aquest assaig. A més, posa de manifest la importància del narrador de Valls com a peça essencial d'aquesta tradició que, malgrat totes les limitacions, ha contribuït a forjar la novel·la catalana contemporània. Aquest és un dels aspectes més característics del pensament tasià, perquè no té a veure només amb una qüestió de preferència estètica, sinó que s'hi arrossegueu tot d'altres consideracions que la novel·la ciutadana pot vehicular millor que no pas la rural, com la idea de modernitat, que el crític ja havia relacionat anys enrere amb l'ambientació ciutadana: en ressenyar conjuntament sengles obres de Carme Montoriol i Sebastià Juan Arbó, el febrer de 1933, assenyalava que «al pol oposat del que podríem dir-ne "urbanisme" de la novel·la de Carme Montoriol, S. Juan Arbó ens ofereix, en la seva segona obra, *Terres de l'Ebre*, un model perfecte de ruralisme».³⁷

Una visió de conjunt de la novel·la catalana està molt ben inserida en el context literariocultural del moment. Resulta una publicació

36. Adriana Danés posa de manifest la limitació metodològica que es desprèn de voler classificar tots els novel·listes basant-se en aquesta dicotomia, i apunta la idea que Tasis traeix una concepció essencialment vuitcentista del gènere en deixar fora autors i textos que no encaixen fàcilment en la classificació (DANÉS 2004a: 208-220).

37. Rafael TASIS I MARCA, «Carme Montoriol, *Teresa o la vida amorosa d'una dona* (Catalònia).- S. Juan Arbó, *Terres de l'Ebre* (Catalònia)», *Mirador*, núm. 210 (9-II-1933), p. 6. També a «La novel·la. *Valentina*, de Carles Soldevila», *Mirador*, núm. 266 (8-III-1934) p. 6, remarca, a propòsit de *Valentina*, que «tota la novel·la té aquell to de normalitat ciutadana que és un dels beneficis més positius que l'autor de *Fanny* ha dut a les lletres catalanes».

oportunitíssima, i la diagnosi presentada és perfectament extrapolable a l'ambient de debat sobre la novel·la ciutadana. El corrent d'entusiasme per la capital catalana propiciat per l'Exposició Internacional de Barcelona de l'any 1929 havia encetat, a les planes dels principals rotatius catalans, un debat força intens sobre la necessitat de comptar amb ficcions urbanes que contrarestessin la influència «abassegadora i perjudicial»³⁸ dels temes rurals i que, alhora que fossin capaces de reflectir les transformacions sobre el teixit ciutadà i la societat barcelonina, combatessin una imatge falsament tòpica que havia fet forat arreu d'Europa de la mà d'alguns escriptors principalment francesos, entestats, tant a identificar de manera simplificadora la ciutat amb el districte cinquè, com a vincular Barcelona amb una iconografia descaradament folklòrica i farcida de clixés (CASTELLANOS 1997: 165-181).

Rafael Tasis hi defensava les possibilitats narratives de la gran ciutat, «pedrera inexhaurible de temes novel·lescós», com a via de captació d'un públic interessat en temes perfectament contemporanis. I és que convé no perdre de vista que la migradesa del públic és un problema endèmic de difícil solució. Alguns mesos abans que veiés la llum l'assaig, encara assenyalava el següent: «El mecanisme del nostre món literari no funciona. La primera matèria, el públic, que permetria d'ordenar les funcions naturals i necessàries dels autors, els editors i els crítics, no existeix, i si existeix ignora els llibres catalans».³⁹ Reclamava, a més, en profit d'aquest engruiximent del públic i del reclam internacional que suposaria que «els novel·listes catalans s'encarressin amb Barcelona i volguessin reflectir-ne la vida tumultuosa i característica damunt les planes de llurs creacions», atès que «la inacció no fa sinó acréixer la voracitat dels estrangers com Morand, Carco, Montherlant, Jarnés o Baroja, veritables deformadors de la ciutat en pro de la truculència i l'efectisme».⁴⁰ I reblava amb una declaració de principis, ben coneguda:

38. Rafael Tasis i MARCA, *Una visió de conjunt de la novel·la catalana*, Barcelona: La Revista, 1935, p. 111.

39. Rafael Tasis i MARCA, «Parers. Els premis literaris», *La Publicitat*, art. cit.

40. Rafael Tasis i MARCA, *Una visió de conjunt de la novel·la catalana*, op. cit., p. 111-112.

Barcelona necessita un estol de novel·listes que s'enamoren de la seva evolució, de la seva grandesa i de la seva misèria. La història interna de les societats, més viva i autèntica que en les cròniques oficials, es troba en la novel·la i per a conèixe'ns, per a corregir el nostre orgull o per a frenar les nostres errades, ens cal aquest espill idealitzat, però tanmateix fidel. I jo gosaria dir que, de cara als interessos culturals de Catalunya, fa tanta falta una bona novel·la de psicologia, l'obra analítica i massissa d'un Joyce o d'un Proust, com el fulletonisme amb ribets de pornografia d'un Dekobra o un Da Verona i els misteris i crims presentats per Wallace o Simenon. Ens cal aconseguir un públic, vèncer l'allunyament dels catalans envers el llibre, i si aspirem a emmotllar un dia llurs gustos, no tenim més remei que anar, primerament, a oferir-los llurs preferències.⁴¹

La seva proposta no es limita, doncs, al psicologisme pur sorgit de la crisi del model realista-naturalista —amb tendència a exposar conflictes individuals—, sinó que s'eixampla i mira d'abraçar una concepció del gènere que, a més d'atrapar per l'argument, per la història ben contada, es drexi com a imatge col·lectiva i cohesionadora d'una societat: cal concebre la novel·la «com a reflex directe de la sensibilitat col·lectiva i de la vida social que volta l'autor i el submergeix, per damunt del temperament personal i de les reaccions de cada moment, en les circumstàncies de lloc i de temps que influiran en la seva obra».⁴²

Alguns escriptors catalans fan interessants aproximacions a aquest ideal: a parer de Tasis, per exemple, Carles Soldevila o Josep M. de Sagarra han encertat en el retrat d'una part, si més no, de la societat barcelonina; i entre els més joves, Josep Selva o Xavier Benguerel són vistos com una «esperança de la novel·la barcelonina».⁴³ Cap, però, no sembla reeixir totalment a oferir un producte ajustat a allò que el crític desitjaria, mentre que, en canvi, uns altres novel·listes forans sí que encerten el tret: la ressenya que dedica al final de 1938 a *Lean Men* (1934), de Ralph Bates, des de la *Revista de Catalunya*, és ben clara en aquest sentit. L'obra, d'ambientació barcelonina i caràcter social, ser-

41. *Ibidem*.

42. *Ibidem*, p. 11.

43. *Ibidem*, p. 89.

veix a Tasis per a qualificar els narradors autòctons de «covards», i els retreu que no s'encarin amb la «realitat de cada dia i amb l'ambient, dens de possibilitats i d'arguments dramàtics, que els volta». En destaca l'interès social, la fidelitat descriptiva i la bona factura tècnica, i no s'està de proposar-la com a model per als autors catalans:

En conjunt, però, aquesta novel·la barcelonina d'un escriptor anglès reuneix un conjunt de qualitats que la converteixen —vull repetir-ho— en un model no gens menyspreable per als nostres joves novel·listes, als quals costa tant d'enfrontar-se, en llurs llibres, amb la quantitat enorme d'arguments que els volten. Una traducció, que hauria d'ésser, n'estic segur, un bon negoci editorial, convenceria els meus lectors de la realitat d'aquesta afirmació i de la qualitat del barcelonisme de *Lean Men*.⁴⁴

4. LA CONTINUÏTAT DESPRÉS DE 1939

Els fets històrics que es desencadenen a partir de l'esclat revolucionari de l'estiu de 1936 aporten un nou context a l'activitat crítica de Rafael Tasis. Entre 1936 i 1939, la vinculació política amb el catalanisme moderat el durà a incrementar l'activisme literari i periodístic per posar la cultura catalana al servei del poble. L'opuscle *La literatura catalana moderna*, publicat el 1937 —el primer volum de la sèrie «Aspectes de l'Activitat Catalana», impulsada pel Comissariat de Propaganda de la Generalitat— persegueix aquest objectiu divulgador. A més, continua escrivint articles a la premsa. Ja hem fet esment d'algunes col·laboracions a la *Revista de Catalunya*, i en podem citar d'altres, algunes de prou destacables, com l'article a *Meridià*, del juliol de 1938, «Literatura de guerra», dedicat a *Unitats de xoc* (1938), de Pere Calders, però d'abast molt més ampli: Tasis hi reflexiona sobre les possibilitats reals de comptar amb una literatura en què es relati «la guerra directa, com a espectacle i com a experiència alhora».⁴⁵

44. Rafael Tasis, «Homes magres, o una novel·la barcelonina en anglès», *Revista de Catalunya*, núm. 92 (novembre 1938), p. 523-526.

45. Rafael Tasis i Marca, «Literatura de guerra», *Meridià*, núm. 28 (22-VII-1938), p. 6.

El gruix de la tasca crítica a l'exili parisenc i, des de 1948, a Catalunya, el formen novament les notes sobre literatura que publica a revistes diverses, ja siguin de la diàspora, com *Pont Blau*, *La Nova Revista*, *Vida Nova* o *Revista de Catalunya*, ja siguin de l'interior, com *Serra d'Or*. Tasis, però, tot i la diversificació de plataformes i de textos, intensifica el vessant creatiu (val a dir que no exclusivament novel·lístic), cosa que en part explica la densitat decreixent de l'activitat crítica.

Parteix d'una concepció de base molt clara: reprendre les actituds literàries que havien articulat la seva obra teòrica de preguerra, amb un sentit explícit de continuïtat i sutura que justifica bona part de la seva producció, també la narrativa. En efecte, bona part dels trets identificadors de la reflexió novel·lística dels anys trenta es retroben posteriorment, perquè si les circumstàncies històriques són ara totalment diferents, poden ésser tractades amb unes solucions semblants que encara no han estat plenament assolides i que, en part, conserven tota la vigència. Fixem-nos, si no, en uns mots de 1954 que ben bé podien haver estat escrits vint anys abans:

I, precisament ara, la tasca més urgent i que més ens esforcem a ignorar, en general, és la de guanyar nous lectors a la nostra literatura, la d'ampliar els cenacles i les capelles que malauradament formen els nuclis més importants de seguidors de les lletres catalanes, d'orejar la poesia i fer més viva i moderna la novel·la, d'interessar el vast públic sense el qual tota producció literària només seria l'esplai refinat d'uns quants mandarins.⁴⁶

En lògica continuïtat amb aquests principis, l'eix central de tot plegat continua essent la defensa de la novel·la com el gènere més popular, sota unes premisses que ara, convenientment reformulades, prenen nous matisos. Així, la condició ciutadana del gènere, concretada en un barcelonisme essencial, i la perspectiva d'un «realisme testimonial» per construir una narració són encara factors centrals en els reclams novel·lístics de l'autor de *Vint anys*. Ara, però, en unes cir-

46. Rafael Tasis, «Sobre Joan Triadú, antologista», *Pont Blau*, núm. 18 (abril 1954), p. 109-110.

cumstàncies històriques noves, han de servir per a valorar la vigència de la imatge social que aquestes mateixes creacions narratives transmeten, allò que Tasis anomena «panorama d'una època i d'una societat» i que, en ressenyar *El darrer dels Tubaus* (1946), identifica amb la novel·la moderna:

La novel·la de la societat catalana va fent-se a poc a poc, malgrat la timidesa amb la qual els escriptors de casa nostra s'encaren amb els temes que, en nombre infinit, se'ls ofereixen entre les mil vicissituds que ens ha estat donat de viure. L'evocació que ens traça Jaume Roig d'una família menestral que puja i declina fins a la posta definitiva pot ésser un bon element per a aquest panorama d'una època i d'una societat que hauria d'ésser la novel·la moderna. I és lícit preguntar-se, davant d'aquesta història dels Tubaus, de llur fortuna i llur decadència i dispersió, si les convencions que donem per bones i vàlides quant al nostre caràcter nacional [...] no són completament gratuïtes i, en tot cas, subjectes a revisió.⁴⁷

Certament, un dels elements de màxim interès del gènere, a parer de Tasis, és que permet reflexionar col·lectivament sobre la naturalesa del país, perquè, si es vol dreçar en viu retrat de la societat, ha de ser fidel als canvis profunds que ha experimentat; no ha de menystenir, dit d'una altra manera, el caràcter de document social.

Tanmateix, les concepcions que informen el seu pensament literari continuen essent molt convencionals i en general, tal com apuntàvem, lligades a les formes i models dels anys trenta. Així l'assaig *La novel·la catalana* (1954), escrit amb voluntat divulgativa, torna a situar Narcís Oller com a precursor de la novel·la ciutadana, i perpetua encara la visió dual de la tradició narrativa autòctona segons la dicotomia camp-ciutat, concepció que encara es mantindrà l'any 1958 en articles com «Dificultats de la novel·la catalana», publicat a *Pont Blau*.⁴⁸ Tota provatura que no s'ajusti als motlles tradicionals és,

47. Rafael Tasis, «Novel·la d'una família», *Revista de Catalunya*, núm. 102 (abril-juny 1947), p. 141-143.

48. Rafael Tasis, «Dificultats de la novel·la catalana», *Pont Blau*, núm. 67 (maig 1958), p. 159-163.

doncs, assumida amb força reserves: a propòsit del *Llibre de cavalleries* (1957), de Joan Perucho, el crític veu amb bons ulls, d'una banda, el conreu de la novel·la històrica des de la «modernitat del tractament, el doble pla cronològic en què es desenrotlla la intriga», però, de l'altra, no s'està d'afirmar el següent:

No sé, en efecte, si del *Llibre de cavalleries* de Joan Perucho se'n pot dir una novel·la. No seria millor classificar-lo com un poema al marge de la història de Catalunya? Tanmateix, d'una cosa estic ben cert: que el llibre de Joan Perucho desperta moltes ressonàncies i obre un camí que pot conduir a altres coses molt diferents d'aquesta obra inimitable. A altres coses que poden dir-se novel·la fantàstica, novel·la històrica, evocació literària d'un passat prestigiós o d'uns herois gairebé llegendaris. Coses, tot plegat, que no ens faria cap nosa de tenir a la nostra literatura, en la qual tantes ens manquen.⁴⁹

En comptes de limitar l'abast interpretatiu i analític, però, aquests elements de reflexió teòrica que defineixen la crítica tasiana d'aquests anys encara són operatius per a diverses funcions. En primer lloc, i d'una manera més immediata, per a jutjar els novel·listes més destacats que publiquen en les dècades dels cinquanta i seixanta: Lluís Ferran de Pol, Joan Sales, Jordi Sarsanedas, o el ja citat Perucho. I d'entre tots, Manuel de Pedrolo. La valoració que en fa a partir dels anys cinquanta a la revista *Pont Blau* se sosté en factors com el realisme, les connexions amb la narrativa de gènere (eròtica i policíaca) o l'ambientació barcelonina (SIMBOR 2007: 238-241). L'estiu de 1954 li dedica dos extensíssims articles: en fa una elogiosa valoració i n'analitza quatre obres encara inèdites, entre les quals destaca *Cendra per Martina*, «la més susceptible d'atènyer un gran públic», segons que Tasis prediu.⁵⁰

En segon lloc, la reflexió teòrica li serveix per a donar cobertura teòrica a la seva praxi novel·lística, que a partir dels anys cinquanta experimenta un salt qualitatiu (i també quantitatiu) amb obres que

49. Rafael TÀSIS, «*Llibre de cavalleries*, per Joan Perucho. Ed. Àncora, Barcelona, 1957», *Pont Blau*, núm. 62 (desembre 1957), p. 418-421.

50. Rafael TÀSIS, «Manuel de Pedrolo, novel·lista inèdit», *Pont Blau*, núm. 20 (juny 1954), p. 183-188; núm. 21 (juliol 1954), p. 223-226.

plasmen les pròpies concepcions estètiques formalitzades en l'etapa de preguera, com és el cas d'*Abans-d'ahir* (1956) i sobretot *Tres* (1962), en què el caràcter barceloní de l'obra adquireix la importància que l'autor havia reclamat abans de 1936.

Els trets bàsics configuradors del pensament teoricocrític tasià són aplicats, finalment, per explicar l'atenció dedicada al gènere policíac, defensat per l'autor ja des dels anys anteriors a la contesa bèl·lica com a gènere popular (és a dir, socialitzador) i, alhora, com a espai creatiu en què l'elaboració conscient del producte literari aboca uns resultats qualitativament destacats:

Jo he proclamat, diverses vegades, i sé que vaig en bona companyia —Josep Carner em guardarà de mentir— que el gènere policíac, que pot reivindicar entre els seus gloriosos avantpassats Edgar Poe, Wilkie Collins i Émile Gaboriau —per no anar a cercar Èdip o certs clàssics egipcis i xinesos—, té prou categoria i mèrits intrínsecs per a considerar-lo bon xic més que com una fàcil distracció per a hores vagarívols i viatges ensofats. La inventiva, la tècnica, la psicologia, les gradacions d'estil que un bon escriptor de *thrillers* i de novel·les policíacques en general es veu obligat a posar en joc per a obtenir un resultat apreciable, són ben sovint superiors als que esmerça un autor de novel·la «seriosa». ⁵¹

Una de les raons que fan que Tasis s'aboqui a escriure novel·la policíaca en la dècada dels anys cinquanta és la convicció que, en la particular situació sociopolítica del país, en què la repressió i la censura han ofegat la vida editorial, convé reconnectar amb un públic cada cop menys avesat a llegir en català per mitjà del foment —i el conreu— d'un gènere privilegiat en la mesura que posa en joc bona part dels ingredients que ell mateix ha defensat des del principi de la seva trajectòria professional, aquells que garanteixen la capacitat d'arribar a un públic ampli i divers: un argument d'interès, una bona caracterit-

51. Rafael Tasis, «Punt de vista català sobre la novel·la policíaca americana», *Pont Blau*, núm. 14 (desembre 1953), p. 322. Tasis ja s'havia mostrat com un excel·lent coneixedor del gènere alguns anys abans: «Notes sobre la novel·la policíaca», *Revista de Catalunya*, núm. 104 (octubre-desembre 1947), p. 413-418.

zació psicològica dels personatges, la vocació de fresc social i la qualitat artística.⁵²

Vista en conjunt, l'obra crítica de Rafael Tasis permet resseguir fidelment les vicissituds de la institució literària al llarg d'unes dècades fonamentals per a la vida cultural del país. Des dels anys trenta, assumeix un paper preeminent per a l'impuls novellístic des de la talaia teòrica, perquè contribueix a ressituar les diverses posicions estètiques amb plena consciència del moment històric, i ofereix solucions específiques per a estabilitzar la dinàmica literària. El corpus teòric de Tasis, de gran organicitat i sempre ben inserit en el context general de cada etapa, camina indefectiblement en aquesta direcció i mostra plena consciència (gairebé programàtica) de la necessitat d'encarar constantment la tasca normalitzadora, que ni tan sols el tall traumàtic de la Guerra Civil interromp: la trajectòria professional ascendent, represa els anys quaranta amb fidelitat a unes mateixes concepcions teòriques, culmina amb el reconeixement unànim a la trajectòria d'una de les personalitats més interessants de la literatura catalana del segle xx.

BIBLIOGRAFIA

- ARIMANY (1967): Miquel Arimany, *Símbol vivent. Biografia de Rafael Tasis*, Barcelona: Arimany.
- BALAGUER (1996a): Josep M. Balaguer, «Armand Obiols 1928: contra la felicitat a Lilliput», dins: Armand Obiols, *Buirac*, Sabadell: La Mirada, p. 9-56.
- (1996b): «La creació del Club dels Novellistes i els fils de la història», *Els Marges*, núm. 57 (desembre), p. 19-26.
- CAMPILLO (1977): Maria Campillo, «Situació i sentit d'Una mena d'amor de C. A. Jordana», *Els Marges*, núm. 11 (setembre), p. 101-109.
- CASTELLANOS (1997): Jordi Castellanos, «Barcelona: ciutat i literatura», dins: *Literatura, vides, ciutats*. Barcelona: Edicions 62, p. 137-185.

52. Per a l'aportació crítica i creativa de Rafael Tasis en el camp de la narrativa de gènere policíac, vegeu MARTÍN 2015.

- COLL-VINENT (2007): Sílvia Coll-Vinent, «Rafael Tasis, traductor i divulgador literari», *Quaderns. Revista de Traducció*, núm. 14, p. 95-104.
- DANÉS (2004a): Adriana Danés i Sala, *Els inicis literaris i polítics de Rafael Tasis (1921-1935)*, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. [Treball de recerca dirigit per F. Xavier Vall i Solaz.]
- (2004b): «Rafael Tasis (1921-1935): primers passos literaris i polítics», *Serra d'Or*, núm. 538 (octubre), p. 20-22.
- (2005): «Rafael Tasis i la novella catalana dels primers anys trenta», *El Contemporani*, núm. 31-32, p. 64-69.
- GUANSÉ (1930): Domènec Guansé, «L'esperit dels dies. La conquesta del públic», *La Rambla de Catalunya (esport i ciutadania)* (26 maig), p. 14.
- (1932): «L'esperit dels dies. Carme Monturiol», *La Rambla (esport i ciutadania)* (23 maig), p. 12.
- IRIBARREN (2014): Teresa Iribarren i Donadeu, «La recepció de Virginia Woolf fins a la guerra», *Quaderns. Revista de Traducció*, núm. 21, p. 57-72.
- MARTÍN (2015): Àlex Martín Escribà, *Rafael Tasis, novel·lista policíac*, Barcelona: Alrevés.
- SIMBOR (2007): Vicent Simbor Roig, «Rafael Tasis, el crític que estimava la novel·la», *Llengua & Literatura*, núm. 18, p. 233-255.
- SOLDEVILA (1930): Carles Soldevila, «La nova era literària», *Revista de Catalunya*, núm. 64 (desembre), p. 308-322.
- VALLVERDÚ (1977): Francesc Vallverdú, «L'edició catalana de 1923 a 1930», *Els Marges*, núm. 9 (gener), p. 23-50.